

PSYCHOLOGY

Самоставлення особистості як чинник ефективної самопрезентації майбутніх психологів

Т. О. Чигирин

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: t.chigirin@gmail.com

Paper received 27.04.2016; Accepted for publication 10.05.2016.

Анотація. У статті представлено результати емпіричного дослідження самоставлення особистості як одного з найважливіших чинників ефективної самопрезентації студентів-психологів. Проаналізовано і описано особливості самоставлення майбутніх психологів з ефективною, достатньою і неефективною самопрезентацією. Виділено рівні ефективності самопрезентації студентів-психологів: ефективний, достатній і неефективний. В результаті дослідження виявлено, що у групі досліджуваних з ефективною самопрезентацією переважає високий рівень самоставлення, а у групі з неефективною самопрезентацією – середній.

Ключові слова: самоставлення, самопрезентація, ефективна самопрезентація, неефективна самопрезентація, достатній рівень ефективності самопрезентації.

Вступ. В умовах динамічного розвитку суспільства України і змін, які відбуваються у соціальному контексті, професія психолога привертає до себе все більшу увагу, а різноманітні обговорення психологічної тематики набувають дедалі більшої популярності як на побутовому рівні, так і в науковому середовищі. Для об'єктивного розуміння стану психологічної галузі в Україні загалом, і особистості психолога зокрема, важливо досліджувати психологічні особливості майбутніх психологів. Так, по закінченню вищого навчального закладу, випускник-психолог зустрічається з проблемами пошуку роботи, професійним самовизначенням та подальшим розвитком кар'єри, що тісно пов'язано із самоставленням і самопрезентацією молодого спеціаліста. Ґрунтовне дослідження самоставлення і самопрезентації варто також проводити з метою створення оптимальних навчально-виховних програм розвитку студентів психологічних спеціальностей.

Короткий огляд публікацій. Проблему самопрезентації почали досліджувати ще в середині ХХ сторіччя як важливу компоненту публічного виступу (І.Гофман) [4]. Далі цей феномен розглядали з інструментальної точки зору як уміння подати себе відповідно ситуації, тобто з позиції певних технік, яким можна навчити під час нетривалих тренінгів (І. Джонс та Т. Пітман) [5]. Наприкінці ХХ сторіччя і дотепер самопрезентацію прийнято вважати соціальним явищем, яке є обов'язковим елементом спілкування і взаємодії між людьми (В.О. Михайлова) [2]. Найбільш вагомий внесок у розробку проблеми самоставлення внесли Н. Сарджвеладзе, І. Чеснокова, В. Столін і С. Пантїлеєв [1]. Самоставлення розглядалось як в специфічне емоційно-чуттєве утворення, що має складну структуру і відображає власне ставлення особистості стосовно самої себе [3].

Мета статті. Проаналізувати результати емпіричного дослідження самоставлення особистості у студентів-психологів як чинника їхньої самопрезентації.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження використано сукупність методів наукового дослідження: теоретичні – аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних і експеримен-

тальних даних – для уточнення сутності базових понять та визначення особливостей самопрезентації і самоставлення майбутніх психологів; емпіричні – констатувальний експеримент (спостереження, тестування, інтерв'ю, бесіди, опитування) – для емпіричного дослідження самоставлення майбутніх психологів як чинника їхньої ефективної самопрезентації; методи статистичної обробки даних, а саме факторний аналіз, з метою виявлення особливостей самопрезентації особистості майбутнього психолога (обробка виконана за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS – версія 13.0).

Результати дослідження. Теоретичний аналіз різних наукових підходів і шкіл дозволив визначити самопрезентацію як процес, під час якого здійснюється демонстрація власної особистості та управління сприйманням навколишнього соціального середовища. Як наслідок самопрезентації, людина отримує зворотній зв'язок від соціуму, у результаті чого відбуваються зміни її образу «Я», самооцінки і самоставлення. Таким чином, минулий досвід самопрезентації впливає на наступу самопрезентацію людини, яка у свою чергу спричиняє у неї відповідні процеси самоусвідомлення, самооцінки та саморегулювання. Ефективна самопрезентація особистості визначається такими критеріями як досягнення цілей соціальної взаємодії і спілкування, формування потрібної репутації, ставлення навколишнього соціуму до особистості, а також уміння поводити себе відповідно до ситуації.

Емпіричне дослідження особливостей ефективної самопрезентації студентів-психологів загалом, і їхнього самоставлення зокрема було проведено на базі Інституту людини Київського університету Бориса Грінченка. Вибірку склали 254 студенти перших – четвертих курсів, які навчались за спеціальностями «Психологія» і «Практична психологія». З них 160 осіб жіночої статі і 94 – чоловічої, віком від 17 до 24 років. Дослідження здійснювалося у три етапи (підготовчий, експериментальний і заключний) упродовж 2010-2015 років.

На першій стадії експериментального етапу дослідження було виявлено досліджуваних з ефективною, достатньою і неефективною самопрезентацією.

Для виявлення студентів з різною ефективністю самопрезентації було запропоновано два спеціально розроблених опитувальника. Перший опитувальник спрямований на виявлення типової для досліджуваних самопрезентації в академічних групах за критеріями: «асертивний», «привабливий», «референтний», «приємний», «успішний», «надійний», «активний», «лідер», «товариський» і «дипломатичний». Другий опитувальник мав за мету визначити успішність виступу студента під час семінарського заняття, тобто під час публічного виступу, при чому кожен виступ тривав не більше 10 хвилин, а доповіді студентів були завчасно підготовлені. Студенти заслуховували доповіді один одного і на бланку опитування давали відповіді на декілька запитань щодо того, чи зміг доповідач привернути увагу до свого виступу, чи зміг доповідач утримати увагу слухачів під час виступу, чи сподобалася поведінка (постава, міміка, жести, виразність мовлення тощо) доповідача, яка загальна оцінка виступу, чи зрозуміла суть доповіді, а також яка форма поведінки доповідача (ділова або неформальна, закрита або відкрита). Обидва опитувальники містили питання на самооцінку досліджуваного з метою порівняння оцінки оточення типової поведінки студента в академічній групі з його самооцінкою власного виступу на семінарському занятті. Співставлення результатів дослідження типової самопрезентації студента в академічній групі та дослідження особливостей його самопрезентації під час виступу з доповіддю на семінарському занятті дозволило виявити цікаві та значимі особливості.

По-перше, було виявлено лідерів обох опитувань. Встановлено, що досліджувані, яких найчастіше обирали під час першого опитування, а саме за типом самопрезентації в академічній групі, також набрали найбільшу кількість балів під час другого опитування, тобто за результатами їхнього виступу на семінарському занятті. Досліджувані, які набрали найменшу кількість балів або ж взагалі не набрали жодного балу під час першого опитування, найгірше виступили на семінарському занятті, їхні доповіді слухачі вважали нецікавими, а поведінку під час доповіді скутою. Далі було співставлено результати обох опитувань стосовно ефективності самопрезентації студентів в академічних групах і з'ясовано, що 83 досліджувані особи ефективно подають себе навколишньому середовищу, 99 – мають достатній рівень самопрезентації, а у 72 досліджуваних було виявлено неефективну самопрезентацію.

По-друге, найбільш високу оцінку в однокурсників здобули доповіді на семінарських заняттях студентів з «асертивним», «успішним» та «активним» типом самопрезентаційної поведінки у студентській групі. У «асертивних» найбільш позитивна загальна оцінка доповіді. «Успішні», на думку слухачів, найкраще передали суть доповіді, а їхній зовнішній вигляд, мовлення та поведінка були найпривабливішими. «Активні» краще за все управляли увагою аудиторії та поводити себе відкрито і вільно. Тоді як найнижче були оцінені доповіді тих студентів, яких взагалі не обирали під час опитування типової самопрезентації.

По-третє, як правило, самооцінка самопрезентації під час доповіді співпадала із загальними оцінками

доповіді, тоді як самооцінка за типом самопрезентації в академічній групі з оцінками одногрупників були розбіжними. Таким чином, досліджувані студенти-психологи адекватніше оцінюють власний виступ на семінарському занятті, аніж свою типову поведінку у процесі взаємодії і спілкування в студентській групі. Важливо зазначити, що розвиток адекватної самооцінки самопрезентації під час публічного виступу, а також типової самопрезентації у певному середовищі є важливим компонентом ефективного спілкування та взаємодії між людьми. На основі чого можна припустити, що розвиток рефлексії має бути актуальним елементом психологічної освіти майбутніх психологів.

Для вивчення самоствавлення досліджуваних студентів-психологів з різним рівнем ефективності самопрезентації ми застосували опитувальник самоствавлення В. В. Століна і С. Р. Пантелєєва, який складається з 57 тверджень [1]. Дослідниками виділяється 12 шкал: інтегральне позитивне самоствавлення або глобальне почуття «за» чи «проти» власного «Я»; самоповага, аутосимпатія, очікуване ставлення інших; самоінтерес; самовпевненість; ставлення інших; самоприйняття; самокерівництво; самозвинувачення; самоінтерес; саморозуміння. Самоствавлення – специфічне ставлення особистості до власного «Я», яке виникає на основі знань про себе, може бути позитивним або негативним, адекватним або неадекватним і має афективний, поведінковий і регулятивний компоненти. Глобальне самоствавлення розуміється В.В. Століним як сума емоційних компонентів [1]. При чому всі компоненти позитивного інтегрального самоствавлення впливають на глобальне самоствавлення незалежно один від одного, а отже, зменшення одного з компонентів самоствавлення не впливає на загальне самоствавлення людини. Базові виміри самоствавлення (самоповага, аутосимпатія, ставлення інших і самоінтерес) виражають позитивне або негативне інтегральне самоствавлення. За шкалою самоповаги фіксується оцінний компонент самоствавлення, де порівнюються власні дії та вчинки з іншими людьми. Аутосимпатія пов'язана з привабливістю та непривабливістю самого себе. Шкала ставлення інших або самопрезирство виявляє незадоволеність та неузгодженість власного Я. Самоінтерес визначає близькість людини до себе, зацікавленість власним внутрішнім світом. Допоміжні шкали дають можливість з'ясувати особливості таких структурних компонентів самоствавлення як: очікування позитивного схвалення інших; ставлення до власних недоліків, зокрема самоприйняття; здатність до самокерівництва і самопослідовності, а отже до раціональної організації власної поведінки; інтапунітивність, тобто схильність до самозвинувачення; саморозуміння – здатність знаходити причини своїх вчинків і психічних станів.

Самоствавлення студентів у групах досліджуваних з ефективною (n-83), достатньою (n-99) і неефективною (n-72) самопрезентацією має наступні особливості (див. табл.1-3).

У групі досліджуваних з ефективною самопрезентацією (n-83) найбільш виражений показник інтегрального позитивного самоствавлення (91,57%). Також найбільше відсотків досліджуваних в цій групі

мають яскраво виражені показники за шкалами: ауто-симпатія (80,73%), самоінтерес (77,11% за основною

шкалою і 75,90% за допоміжною шкалою), і само-прийняття (72,29%).

Таблиця 1. Показники самоставлення особистості у майбутніх психологів з ефективною самопрезентацією (n-83)

Показник	Яскрава вираженість %	Середня вираженість %	Низька вираженість %
Інтегральне позитивне самоставлення	91,57	8,43	0,00
Самоповага	44,58	18,08	37,34
Аутосимпатія	80,73	16,87	2,40
Очікуване ставлення інших	27,71	63,85	8,44
Самоінтерес	77,11	22,89	0
Самовпевненість	33,74	55,43	10,83
Ставлення інших	54,22	25,31	20,47
Самоприйняття	72,29	25,31	2,40
Самокерівництво	62,65	27,71	9,64
Самозвинувачення	12,05	26,51	61,44
Самоінтерес	75,90	24,10	0
Саморозуміння	60,24	20,48	19,28

Отримані дані свідчать про привабливість власної особистості, близькість до себе і прийняття власних недоліків. Цікаво, що очікування позитивного став-

лення інших у переважній більшості досліджуваних з ефективною самопрезентацією на середньому рівні.

Таблиця 2. Показники самоставлення особистості у майбутніх психологів з достатнім рівнем ефективності самопрезентації (n-99)

Показник	Яскрава вираженість %	Середня вираженість %	Низька вираженість %
Інтегральне позитивне самоставлення	84,85	15,15	0,00
Самоповага	43,42	20,21	36,37
Аутосимпатія	79,8	16,16	4,04
Очікуване ставлення інших	18,19	64,65	17,16
Самоінтерес	76,77	23,23	0,00
Самовпевненість	34,35	55,56	10,09
Ставлення інших	50,51	19,18	30,31
Самоприйняття	72,73	21,22	6,05
Самокерівництво	55,56	27,28	17,16
Самозвинувачення	25,26	23,24	51,5
Самоінтерес	73,74	21,22	5,04
Саморозуміння	57,58	26,27	16,15

У групі досліджуваних з достатнім рівнем ефективності самопрезентації (n-99) найбільш вираженим показником також діагностовано яскраву вираженість інтегрального позитивного самоставлення – 84,85%. Як і в першій групі, яскраву вираженість мають показники за шкалами аутосимпатія (79,8%), самоінтерес (76,77% за основною шкалою і 73,74 % за

допоміжною) і самоприйняття (72,73%). Отже, за результатами діагностики самоставлення у досліджуваних з достатнім рівнем ефективності самопрезентації можна зробити висновок, що результати за різними шкалами схожі, хоча в другій групі більше досліджуваних мають середню вираженість за усіма показниками.

Таблиця 3. Показники самоставлення особистості у майбутніх психологів з неефективною самопрезентацією (n-72)

Показник	Яскрава вираженість %	Середня вираженість %	Низька вираженість %
Інтегральне позитивне самоставлення	48,61	51,39	0,00
Самоповага	45,83	15,28	38,89
Аутосимпатія	77,78	16,67	5,56
Очікуване ставлення інших	18,06	61,11	20,83
Самоінтерес	55,56	44,44	0,00
Самовпевненість	34,72	54,17	11,11
Ставлення інших	34,72	33,33	31,94
Самоприйняття	48,61	31,94	19,44
Самокерівництво	47,22	34,72	18,06
Самозвинувачення	16,67	31,94	51,39
Самоінтерес	52,78	47,22	0,00
Саморозуміння	44,44	26,39	29,17

У групі досліджуваних з неефективною самопрезентацією діагностовано дещо інші результати структури самоставлення особистості порівняно з двома попередніми групами. Так, на відміну від першої і другої групи у переважній більшості досліджуваних з неефективною самопрезентацією констатовано середній рівень вираженості інтегрального позитивного самоставлення, при чому за шкалами аутосимпатії і самоінтересу діагностовано високий рівень, але за шкалою самоприйняття, а також за основною та допоміжною шкалою самоінтересу діагностовано

нижчі показники, ніж у перших двох групах.

Аналіз результатів діагностики самоставлення особистості у групах майбутніх психологів з ефективною, достатньою і неефективною самопрезентацією дозволив припустити, що позитивне глобальне самоставлення, а отже, усвідомленість власної значимості, є одним із ключових чинників успішної самопрезентації майбутніх психологів. Отримані дані за шкалою глобального самоставлення особистості у досліджуваних студентів-психологів з різним рівнем самопрезентації представлено у табл.4.

Таблиця 4. Глобальне самоставлення особистості у майбутніх психологів з ефективною, достатнім рівнем ефективності та неефективною самопрезентацією (n-254)

Вираженість глобального самоставлення (шкала S – опитувальник В.В. Століна і С.Р. Пантелєєва)	Рівні ефективності самопрезентації (%)		
	Ефективна самопрезентація (перша група) n-83	Достатній рівень ефективності самопрезентація (друга група) n-99	Неефективна самопрезентація (третя група) n-72
Яскрава вираженість позитивного самоставлення	91,57	84,85	48,61
Середня вираженість позитивного самоставлення	8,43	15,15	51,39

Отже, ми з'ясували, що найсуттєвіша відмінність полягає у вираженості самоставлення у групах досліджуваних з ефективною (у 91,57% – висока вираженість самоставлення, а у 8,43% – середня) і неефективною (у 48,61% – висока вираженість самоставлення, а у 51,39% – середня) самопрезентацією. Як бачимо, на досліджуваній вибірці не було виявлено осіб з невираженим позитивним глобальним самоставленням. Тобто, можна констатувати, що у досліджуваній групі майбутніх психологів відсутні особи з низькою вираженістю позитивного самоставлення. Всього у 75,99% (n-254) опитуваних майбутніх психологів виявлено яскраво виражене позитивне самоставлення, і лише у 24,01% (n-254) діагностовано середній рівень вираженості позитивного самоставлення.

Таким чином, у студентів-психологів з ефективною самопрезентацією переважає яскрава вираженість самоставлення, у студентів-психологів з неефективною самопрезентацією домінує середній рівень вираженості самоставлення.

Висновки. Згідно з даними дослідження студенти-психологи мають загальне позитивне самоставлення, а також яскраво виражені показники аутосимпатії,

самоінтересу і самоприйняття у всіх трьох групах досліджуваних з ефективною, достатнім рівнем ефективності та неефективною самопрезентацією. За результатами діагностики структури самоставлення було з'ясовано, що найбільш суттєві відмінності між групами майбутніх психологів з ефективною та неефективною самопрезентацією виявлено за рівнем глобального самоставлення, тобто інтегрального вираження за власне «Я». Так, у групі студентів-психологів з ефективною самопрезентацією переважна кількість досліджуваних має яскраву вираженість глобального самоставлення, а у групі з неефективною самопрезентацією переважна більшість має середній рівень вираженості глобального самоставлення. Отже, можна зробити висновок, що вираженість глобального самоставлення особистості є одним із чинників ефективності самопрезентації майбутніх психологів.

Перспективою подальших досліджень вважаємо виявлення впливу інших чинників (мотивації досягнення, ціннісних орієнтацій, спрямованості особистості, емоційної спрямованості, суб'єктивного контролю тощо) на успішність самопрезентації майбутніх психологів.

ЛІТЕРАТУРА

- Общая психодиагностика / А. Бодалев А.А., Столин В.В., Аванесов В.С. – СПб: Изд-во «Речь», 2006. – 440 с.
- Михайлова Е.В. Самопрезентация. Теории, исследования, тренинг. – Спб.: Речь, 2007. – 216 с.
- Чигирин Т.О. Самопрезентация: виды, стратегии, техники. // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України/ За ред. С.Д. Максименка. – Київ: «ГНОЗІС», 2012. – Т.ХІV, част. 5 – С. ХІV, част. 5.
- Erving Goffman. The presentation of self in everyday life. – Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre, 1956.
- Jones E. E. and Pittman T. S. Toward a general theory of strategic self-presentation. In J. Suls (Ed.), Psychological perspectives on the self. (Vol. 1) Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982.

REFERENCES

1. Bodalev A., Stolin V., Avanesov V. General psychodiagnosis. – St. Petersburg: Publishing House of the "Rech", 2006.
2. Elena, M.E. Self-presentation. Theory, research, training. – St. Petersburg: Publishing House of the "Rech", 2007.
3. Chygyryn, T.O. Self-presentation: types, strategies, techniques // Actual problems of psychology: Scientific works collection of G.S. Kostiuk Institute of Psychology of NAPS of Ukraine. – K.: "GNOSIS" publisher, 2014. – XIV. – Issue 5. – P. 284-293.

Personality's self-attitude as a factor of effective self-presentation of future psychologists

Chygyryn T.

Abstract. The article presents results of empiric research of personality's self-attitude as one of the most important factors of effective self-presentation of student's psychologists. The features of self-attitude of future psychologists with an effective, enough and ineffective self-presentation are analyzed and described. Such levels of future psychologists' self-presentation as efficient, sufficient and ineffective are defined. The study's results revealed that in a group of participants with effective self-presentation high level of self-attitude is prevailing and in a group with ineffective self-presentation average level of self-attitude is prevailing.

Keywords: *self-attitude, self-presentation, effective self-presentation, ineffective self-presentation, sufficient level of self-presentation.*

Самоотношение личности как фактор эффективной самопрезентации будущих психологов

Т. А. Чигирин

Аннотация. В статье представлены результаты эмпирического исследования самоотношения личности как одного из важнейших факторов эффективной самопрезентации студентов-психологов. Проанализированы и описаны особенности самоотношения будущих психологов с эффективной, достаточной и неэффективной самопрезентацией. Выделены уровни эффективности самопрезентации студентов-психологов: эффективный, достаточный и неэффективный. В результате исследования выявлено, что в группе испытуемых с эффективной самопрезентацией преобладает высокий уровень самоотношения, а в группе с неэффективной самопрезентацией - средний.

Ключевые слова: *самоотношение, самопрезентация, эффективная самопрезентация, неэффективная самопрезентация, достаточный уровень эффективности самопрезентации.*